
Rozprawy doktorskie w zakresie polonistyki : streszczenia autoreferatów

---

Biuletyn Polonistyczny 4/12, 56-63

1961

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Katedra Historii Literatury WSP w Gdańsku

1. Kazimierz Chruściński: Józef Dzierzkowski. Zarys monograficzny. Promotor - doc. A. Bukowski
2. Halina Cieślakowa: Charakteryzacja języka dialogów powieści polskiej pierwszego ćwierćwiecza XIXw. Promotor - prof. H.Turska (Toruń)
3. Zenon Ciesielski: Teatr polski w Wolnym Mieście Gdańsk. Promotor - prof. Z. Szwejkowski (Poznań)
4. Bernard Krakowski: Wymowa polityczna na forum Sejmu Wielkiego. Promotor - prof. B. Nadolski
5. Jerzy Michno: Przemiany w powieści polskiej jako gatunku literackim w latach osiemdziesiątych XIX wieku pod wpływem naturalizmu (temat roboczy). Promotor - doc. A.Bukowski
6. Zbigniew Rynduch: Nauka o stylach w retorykach polskich XVII w. Promotor - prof. B.Nadolski.

Katedra Historii Literatury WSP w Katowicach

1. Augustyn Jędrzyk: Publicystyka Staszica w latach sejmku czteroletniego. Promotor - prof. Z.Libera. (Przewód otwarty w Instytucie Badań Literackich).

Katedra Historii Literatury Polskiej WSP w Opolu

1. Ludmiła Olszyńska (Instytut Śląski w Opolu): Sztuka pisarska Z.Nałkowskiej. Promotor - prof. St. Kolbuszewski
2. Leokadia Pośpiechowa: Twórczość dramatyczna L. Staffa. Promotor - prof. St. Kolbuszewski.

ROZPRAWY DOKTORSKIE W ZAKRESIE POLONISTYKI

(streszczenia autoreferatów)

Janusz P e l c: Z zagadnień artystycznych tradycji Jana Kochanowskiego w poezji polskiej sohyłku wieku XVI i pierwszych dziesięcioleci wieku XVII. Promotor: prof. K.Budzyk (UW), recenzenci: prof. St.Pigoń (UJ) i prof. Z.Szmydtowa (UW). Instytut Badań Literackich - Warszawa. 1961.

Praca stawia sobie za cel ukazanie niektórych węzłowych zagadnień dotyczących tradycji Kochanowskiego w okresie jej szczególnego nasilenia w poezji staropolskiej, a więc w XVI i w pierwszej połowie XVII wieku.

Rozdział I, pt. "Z dziejów sławy poety", zawiera problematykę skupiającą się wokół trzech grup zagadnień: 1) poeta znany i czytany, 2) poeta ceniony, 3) poeta cytowany i naśladowany. W pierwszej grupie problemowej ukazano fakty świadczące o dużym zainteresowaniu tekstami poety czarnoleskiego (liczne wydania tekstów, odpisy, przedruki w śpiewnikach, tłumaczenia). Drugi krąg problemowy - to wypowiedzi o poecie i jego twórczości ludzi współczesnych mu i przedstawicieli następnych pokoleń. Uwzględniono tu szczególnie pierwsze wypowiedzi krytycznoliterackie (przede wszystkim Sarbiewski), a także podejmowane w XVII w. próby polemiki z tradycją literacką Kochanowskiego, pierwsze dokumenty sporu o dziedzictwo poety. Trzecia grupa zagadnień obejmuje pogranicze dziejów sławy i literackiej tradycji. Fakt cytowania utworów poety w różnorodnych tekstach, świadczy z jednej strony o uznaniu ich twórcy za autorytet w kwestiach politycznych, etycznych, społecznych, a również dotyczących spraw warsztatu literackiego; z drugiej natomiast strony - cytaty, reminiscencje słowne, zapożyczenia z poezji Kochanowskiego w wierszach późniejszych poetów dokumentują realizację zaleceń ówczesnej poetyki normatywnej i panujących konwencji artystycznych, które nakazywały twórcom zapożyczać się u pisarzy uznanych, przede wszystkim starożytnych, ale również i nowszych. W Polsce XVI i XVII w. zaszczytu pełnienia roli rodzimego klasyka dostąpił przede wszystkim Kochanowski, a obok niego Rej. W tym miejscu nasuwa się już problem, który bardzo szeroko omówiony został w następnych rozdziałach. Dotyczy on roli elementów przejętych z poezji czarnoleskiej w twórczości poszczególnych pisarzy. Poezja Kochanowskiego była dla następców nie tylko wzorem frazeologii poetyckiej, skarbnicą gotowych figur stylistycznych i rymów; dużą popularnością cieszyły się również konstrukcje kompozycyjne, gatunki uprawiane bądź zainicjowane przez Jana z Czarnolasu.

Rozdział II, najobszerniejszy, poświęcony został roli poezji Kochanowskiego w kształtowaniu się polskich form lirycznych

mniej więcej do połowy XVII w. Poezja Kochanowskiego jest pośrednikiem między tradycją antyczną, przede wszystkim horacjaną i anakreońską, a późniejszą poezją polską. Najistotniejsza jednak rola poezji czarnoleskiej wobec autorów podejmujących próby liryczne w interesujących nas latach polegała na tym, że w twórczości mistrza czarnoleskiego znaleźli oni przykład dojrzałej liryki w języku ojczystym. Otrzymali w niej szeroki wachlarz wzorców możliwych do podjęcia postaw podmiotu mówiącego i stylistycznych konstrukcji monologu lirycznego, otrzymali wreszcie obszerny zasób typów kompozycyjnych, zarówno jeśli chodzi o kompozycję całościową, jak i cząstkową, np. wstępu lirycznego. Z możliwości tych w różnym zakresie i z różnym skutkiem skorzystało bardzo wielu poetów polskich XVI i XVII w.

Zarówno w rozdziale II, jak i w III, poświęconym problematyce tradycji czarnoleskiej we fraszce staropolskiej, wiele uwagi poświęcono sprawie współistnienia i krzyżowania się w twórczości poetów XVI i XVII w. tradycji Kochanowskiego z tradycją Reja (np. poezja A.Zbylitowskiego lub A.Czahrowskiego). Fraszkopisarze staropolscy we "Fraszkaach" Kochanowskiego szukają wzorca epigramatycznej zwięzłości, błyskotliwej, dramatycznej konstrukcji fraszki-obrazka. Późniejsi pisarze poszukują jednak we "Fraszkaach" czarnoleskich przede wszystkim wzorców konceptów.

Rozdział IV, "Potomstwo >Satyra<", przedstawia dzieje tradycji typu kompozycyjnego zainicjowanego przez poemat Kochanowskiego i tradycji samej postaci Satyra, rozgraniczając wyraźnie te dwie sprawy. Zawiera też próbę charakterystyki przemian gatunku, rysujących się szczególnie wyraźnie na przykładzie "Satyra na twarz Rzeczypospolitej" S.Twardowskiego.

Rozdział V stara się zarejestrować i scharakteryzować niezbyt liczne echa twórczości Kochanowskiego w dramacie i epice polskiej. Dotyczą one zresztą przeważnie nie sfery konstrukcji kompozycyjnych, lecz raczej słownictwa, techniki wierszowej. Wskazano też na nawiązanie do "Szachów" autorów staropolskich prób heroikomicznych.

Zakończenie stwierdza, że najszerszej poeci późniejsi korzystają ze zdobyczy Kochanowskiego w dziedzinie słownictwa poetycznego, frazeologii, techniki wersyfikacyjnej. Przyjęły się

też szeroko niektóre typy konstrukcji kompozycyjno-stylistycznych, np. cykl trenologiczny, poemat satyrowy. Podkreślono również rozlewny, a jednocześnie na ogół płytki charakter tradycji Kochanowskiego w poezji polskiej tych lat.

Wobec rywalizujących ze sobą na terenie literatury polskiej XVI i XVII w. tendencji renesansowych i barokowych tradycja Kochanowskiego zajmuje pozycję bądź neutralną, bądź też przyczynia się do podtrzymania czy nawet umocnienia elementów renesansowych. Nawet jednak gorliwi zwolennicy nowinek barokowych, jak np. J.A.Morsztyn, nie zrywają z nią, stosują natomiast wobec dziedzictwa poety czarnoleskiego inne kryteria wyboru i inną rolę wyznaczają przejętym elementom.

K a z i m i e r z B a r t o s z y ń s k i: O powieściach Fryderyka Skarbka. Promotor: prof. Z.Szwejkowski (UAM) recenzenci: prof. H.Markiewicz (UJ) i doc. St.Furmanik (UAM). Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu 1961.

Praca "O powieściach Fryderyka Skarbka" jest próbą biograficznego ujęcia całości dorobku powieściowego autora "Pana Starosty": od powstałej ok. r.1820 "Chwili wesołości" - bliskiej jeszcze romansom sentymentalnym - aż po pisane w ostatnich latach życia (ok. r. 1865) szkice powieściowe. Rozpatrując twórczość Skarbka w jej rozwoju historycznym, omawiając metody artystyczne pisarza jedynie w powiązaniu z konkretnymi utworami, traktowanymi jako swoiste całości, referowana praca odbiega od dawniejszej próby interpretacji powieści Skarbka, jaką stanowiła wydana w r. 1918 monografia pióra A.Słapy, gdzie w związku ze stosowaniem analitycznych metod W.Dibeliusa, dorobek pisarza uległ całkowitej dezintegracji.

Tezy pracy dotyczą częściowo biograficzno-społecznej genezy omawianych powieści, częściowo przynoszą próbę ich analizy opartą na obserwacji z zakresu komparatystyki literackiej, częściowo wreszcie zmiierzają do ustalenia roli dorobku powieściowego Skarbka w rozwoju polskiej powieści dziewiętnastowiecznej.

W zakresie badań genetycznych praca śledzi związki pomiędzy niektórymi powieściami Skarbka a - rękopiśmiennymi przeważnie materiałami pamiętnikarskimi pozostawionymi przez pisarza, ustalając w wielu wypadkach autobiograficzny charakter pewnych

elementów literackich. Dotyczy to zwłaszcza "Podróży bez celu", "Życia Dodosińskiego" i "Pamiętników Seglasy". W odniesieniu do niektórych powieści ("Damian Ruszczyca", "Pan Starosta", "Życie Dodosińskiego") zachowane rękopisy pozwoliły na wyświetlenie pewnych szczegółów artystycznego warsztatu pisarza. Jeśli chodzi o powieści historyczne: "Tarzę" i "Damiana Ruszczyca", praca usiłuje wskazać źródła, na których się one opierają, i analizuje metody wyzyskania źródłowych materiałów.

Jako konteksty, których poznanie użycza utworom Skarbka pełni wymowy artystycznej, zostały potraktowane w pracy takie m. in. fakty literackie, jak: satyra i powieść epoki stanisławowskiej, powieść sentymentalna, twórczość Sterne'a i jego naśladowców, przejawy ironii romantycznej, historyzm scottowski, gawędziarstwo polskich tradycjonalistów, relacje Polaków o krajach Zachodu i obokrajowców o Polsce. Tak np. rozpatrzenie "Pana Antoniego" w kontekście moralistyki oświeceniowej i literatury sternowskiej pozwoliło dojrzeć w tym utworze negację schematów satyrycznych i utopijnych literatury XVIII wieku, wypowiedzianą językiem ironicznej sternowskiej supremacji narratora wobec materiału opowieści. Ukazanie zaś "Pamiętników Seglasy" na tle - z jednej strony - "Listów Perskich" i "Podróży Guliwera", z drugiej zaś - w powiązaniu z gawędziarstwem H. Rzewuskiego i jego naśladowców, stało się przesłanką do określenia tego utworu jako swoistej "antygwędy", nawiązującej postacią narratora do tradycji oświeceniowych.

Twierdzenia zmierzające do sprecyzowania roli utworów Skarbka w rozwoju polskiej powieści XIX-wiecznej odnoszą się w przeważnej mierze do "Pana Starosty" oraz do powieści historycznych. Praca dostarcza argumentów na rzecz tezy, że przełomowy charakter "Pana Starosty" polegał na wprowadzeniu bogatej i wieloplanowej struktury fabularnej na teren powieści "tradycyjnej" oraz na umiejętności posłużenia się narracją "obiektywną", a przeciwieście operującą środkami ironii. Jeśli zaś chodzi o powieści historyczne Skarbka, wywody pracy mają m.in. na celu wykazanie ważnej roli "Damiana Ruszczyca" - utworu udatnie wiążącego znaczną (ale pówściągliwie użytą) erudycję historyczną ze zwartą i konsekwentną strukturą fabularną - w dziejach kształtowania się na naszym terenie scottowskiego

modelu powieści. "Życie Dodosińskiego" potraktowane jest jako oryginalna próba zespolenia na gruncie powieści historycznej bogatej fabularności i sensu historycznego, ironicznej groteski i obfitości pamiętnikarskich realiów.

W ostatecznym wyniku referowana praca dowodzić ma, że mimo skwapliwości w uleganiu wzorom literackim, rzucającej na twórczość pisarza cień epigonizmu, mimo pewnego doktrynerstwa w zakresie treści ideowych, powieści Skarbka przynoszą w szeregu wypadków cenne i płodne w następstwa próby wyjścia poza odziedziczone metody artystyczne. Jest też intencją pracy wskazanie na pewną aktualność prozy Skarbka. Odnosi się to przede wszystkim do utworów "sternowskich", posługujących się formą "otwartą" z pogranicza powieści, pamiętnika i reportażu.

S t e f a n D u r s k i: Ludwik Adam Dmuszewski - dramatopisarz i człowiek teatru. Promotor: prof. Z.Libera (UW), recenzenci: prof. J.Nowak-Dłużewski (UW) i doc. E. Szwanowski (Instytut Sztuki PAN). Uniwersytet Warszawski. 1961.

Zamiarem autora było napisanie monografii literackiej i teatralnej Ludwika Dmuszewskiego (1777-1874), dramatopisarza, dziennikarza i wszechstronnego człowieka teatru.

Temat rozprawy narzucił dwudzielnosc ujęcia. Część pierwsza, pt. "Człowiek teatru", obejmuje omówienie aktorstwa Dmuszewskiego, jego pracy organizacyjnej i roli jako historyka teatru polskiego. W części tej, na podstawie szczegółowej analizy recenzji, opisów, wspomnień, relacji oudzoziemców i skromnej ikonografii, ukazano w Dmuszewskim aktora ulegającego laharpowskim postulatom "upiękzonej natury", a równocześnie usiłującego wyłamać się z zaklętych kanonów klasycznych w celu wprowadzenia bardziej realistycznych elementów do gry aktorskiej.

W dziejach teatru warszawskiego Dmuszewski jest kontynuatorem linii artystycznej W.Bogusławskiego oraz koncepcji teatru służby narodowej. Jako kierownik zespołu zorganizował pierwszy polski konkurs literacki na komedię, pierwszy jubileusz pracy aktora (J.Hempińskiego), był projektodawcą założenia drugiej sceny w stolicy (Rozmaitości) oraz jednym z inicjatorów budowy Teatru Wielkiego. Piękną rolę odegrał Dmuszewski w czasie powstania listopadowego, przystosowując repertuar do aktualnych wymagań publiczności.

Do części teatralnej rozprawy dołączony został w aneksie indeks ról aktora, tak jak do części literackiej - indeks sztuk oparty na znajomości rękopisów pisarza przechowywanych w Bibliotece im. Ossolińskich. Udało się też odszukać kilkanaście nie opublikowanych dotąd przekazów ikonograficznych.

Zasadnicza ocena roli Dmuszewskiego sprowadza się do uznania go za postać pierwszoplanową w dziejach teatru polskiego, a drugoplanową w historii literatury.

Część druga, pt. "Dramatopisarz", nie ograniczyła się tylko do analizy twórczości dramatycznej Dmuszewskiego, ale w miarę możliwości dokumentacyjnych starano się pokazać kształt teatralny utworów, ich przyjęcie przez publiczność i krytykę oraz ich dzieje sceniczne.

Omówienie twórczości Dmuszewskiego dokonane zostało w czterech rozdziałach, odpowiadających etapom rozwojowym pisarza. Noszą one tytuły:

Rozdział 2. Od debiutu do popularności (1800-1806). Stosunek do tradycji stanisławowskiej.

Rozdział 3. W służbie Księstwa Warszawskiego (1807-1813). Dramatopisarstwo okolicznościowe.

Rozdział 4. Między klasycyzmem a romantyzmem - rozkwit twórczości (1814-1821). Sztuki historyczne.

Rozdział 5. W obliczu powstania listopadowego. Schyłek twórczości dramatycznej (1822-1847).

W zakończeniu rozprawa próbuje dać odpowiedź na pytanie o miejsce Dmuszewskiego w dziejach kultury, a w szczególności literatury polskiej.

Dmuszewski był najpłodniejszym autorem dramatycznym swych czasów. Co ważniejsze, wszystkie jego sztuki przeszły próbę sceny.

Gdybyśmy poziom artystyczny twórcy mierzyli stopniem jego nowatorstwa, to należałoby podnieść rangę literacką Dmuszewskiego. Twórczość jego stanowi fundament dla dalszego rozwoju dramatu. Najlepsze pod względem formalnym są jego epigońskie komedie obyczajowe.

W większości utworów Dmuszewski wprowadza antyfeudalny konflikt miłosny, polegający na małżeństwie dzieci wbrew woli rodziców. Konflikt ten Dmuszewski rozwiązuje w sposób kom-

promisowy; pojednaniem albo fortelem. Ten schemat w 144 sztukach autora powtarza się do znużenia, ale w kilkunastu najlepszych wypełnia się ciekawymi problemami i realiami współczesnego życia.

Dmuszewskiemu zawdzięczamy rozwinięcie gatunku literackiego komedioopery. Aktualne ówczesne problemy, zwłaszcza polityczne, znajdowały najłatwiej w tym gatunku możliwość wyrazu.

Twórczość Dmuszewskiego zmierzała do stworzenia oryginalnego dramatu narodowego, choć opierała się na oświeceniowej metodzie adaptacji utworów obcych, przede wszystkim francuskich i niemieckich. Popularność teatralną sztuki Dmuszewskiego zawdzięczają swej sceniczności. Sztuki Dmuszewskiego obfitują w dobre role dla aktorów, na ogół łatwe, bo oparte na konkretnych charakterach i temperamentach. O ich sceniczności decyduje też zwarty dialog, gładki wiersz, potoczny język oraz spięcia i sytuacje dramatyczne.

Dmuszewski posiadał wyraźny zmysł komicowy, jego dramy cechował natomiast niedowład tragizmu. Interesujące nieraz konflikty tragiczne banalizował szczęśliwym zakończeniem, które trywializowało problematykę utworu. Dmuszewski wraz z grupą innych dostawców sztuk dla teatru warszawskiego podtrzymywał jego egzystencję jako instytucji i ciągłość rozwoju komedii od Oświecenia do Fredry. W tym właśnie tkwi jego historyczna zasługa dla teatru i literatury polskiej.